

zijn samengevat in dat ene woord bovenop het gebouw, in schel neon: *Ost*.

Frank Castorf (Oost-Berlijn 1951) studeerde tussen 1976 en 1979 theaterwetenschappen aan de Humboldt Universiteit in Berlijn. Van 1981 tot 1985 leidde hij het theater in de Hansestad Anklam in Mecklenburg-Vorpommern (Noord-Duitsland, tegen de Poolse grens). Daar regisseerde hij onder meer Brechts jeugdwerk *Trommeln in der Nacht* (in de, binnen de DDR verboden, oerversie) en Heiner Müllers *Die Schlacht*, de eerste Castorf-regie die naar Nederland werd uitgenodigd in het kader van een Heiner Müller-reeks binnen het Holland Festival (Den Haag, 1983). Meteen na de val van de Berlijnse Muur en de hereniging van de beide Duitslanden, werd Castorf voor regie-opdrachten naar het Westen gehaald, waar hij *Aias, von und nach Sophokles* maakte in Basel (eveneens opgevoerd tijdens het Holland Festival). In München regisseerde Castorf in 1989 een minder bekend stuk van de Duitse *godfather* van de burgerlijke tragedie, Gotthold Ephraim Lessing, *Miss Sara Sampson*. Tijdens de tumultueus verlopen repetities schijnt de belangrijkste regie-aanwijzing van Castorf geweest te zijn: *'Ich weess et nich.'* De voorstelling werd in hetzelfde jaar uitgenodigd naar het Berlijnse *Theatertreffen*, dat voor het eerst sinds zijn ontstaan in 1963 plaatsvond op podia in zowel West- als Oost-Berlijn (een half jaar voor de val van de Muur). Daar maakte Castorf op het grote podium van de Freie Volksbühne (in het westelijke stadsdeel) de reputatie waar van *Extrem-Regisseur und Klassiker-Schreck*. Ik herinner me die voorstelling nog heel goed. De acteurs maakten van Lessing boulevardtheater, improviseerden op zijn teksten als free-jazzmuzici, ze verwondden zich met bordkartonnen messen, de mannelijke tegenspeler van Miss Sara Sampson onaneerde in een zakdoek, hij had een monoloog die zo stotterend en stamelend werd gesproken, dat een heer vanuit z'n zetel in het parketgedeelte riep: 'Een beetje meer oefenen, en dan komt het helemaal goed met u!' Waarop de acteur de man in het publiek antwoordde: 'Speciaal voor u begin ik helemaal opnieuw.' Een voornemen dat hij, onder luid gefluit en nog luidere aanmoedigingen, onmiddellijk kracht bijzette.

Toen de Volksbühne in Berlin-Ost in 1992 dringend op zoek ging naar een nieuwe intendant, had een speciaal voor die opdracht benoemde commissie van prominenten weinig tijd nodig: dat moest Frank Castorf wor-

Frank Castorf foto David Baltzer/Sequenz

den. In oktober 1992 nam hij zijn nieuwe taak op. Tussen dat moment en mei 1993 voltooide hij in een razend tempo vijf eigen regies. Met als openingsproductie Shakespeares *King Lear* – een voorstelling die ook thematisch meteen de toon zette: de uit elkaar vallende staten van Herr Lear (Shakespeare's gevallen koning) en Herr Honecker (de gevallen leider van de DDR). Aan het eind van zijn eerste seizoen werd Frank Castorfs Berlijnse Volksbühne door de verzamelde Duitse toneelcritici uitgeroepen tot 'ensemble van het jaar'. Er werd met veel ontzag gesproken over de mix van *Performance-Potpourri*, *Stückfragmenten*, *Kalauern* ('flauwe grappen'), *Kommentaren*, *Verfremdungen*. Castorf en zijn ensemble kregen het compliment dat ze het Duitse theater weer tot forum voor een aan de rand van een afgrond wankelende maatschappij hadden gemaakt, met de vinger op de pols van de tijd. Er werden ook twijfels uitgesproken, over het nostalgisch koketteren met kameraadschappelijkheid, het gemakkelijk creëren van een 'ons-kent-ons'claque, over de dreiging van een theater als platte vrijetijdsindustrie. Castorf rook meteen dat de messen van de *Wiedervereinigung* – tegen de snelheid daarvan heeft hij zich, samen met companen als Heiner Müller, altijd fel verzet – weer werden geslepen. Hij reageerde op de kritiek met nog compromislazere voorstellingen en in talloze provocatie-

ve interviews positioneerde hij zich als een DDR-kind dat uit een andere tijd is komen vallen: voetbal, rock'n'roll, uitgeschreeuwde woede, neurose. Van eerbied voor oorspronkelijke teksten heeft hij bij het spelen van klassieke stukken niet veel last. Hij voelt zich dadaïst, zoekt contact met de cynische hoogtepunten van zijn tijdsgewricht, en wil tegelijk zijn kwetsbare punten en zwakheden kunnen onderzoeken. Eén van die zwakheden formuleert hij als volgt: 'Ik bestrijd nog iedere dag de Stalin in mij.' Op Castorfs werkkamer in de Volksbühne hangt een affiche uit 1952, waarop kinderen van de jeugdbeweging van de DDR, de FDJ, in vervoering staan rond een portret van de besnorde Sovjetleider. Tekst: *'Stalin, das ist der Frieden.'* In die affiche, in die tekst, ligt de sleutel – althans één van de sleutels – tot Castorfs encensering van Michail Boelgakovs *Der Meister und Margarita*.

Michail Boelgakov (1891-1940) was net als Anton Tsjechov arts en hij is net als Anton Tsjechov niet oud geworden. Zijn belangrijkste kracht werd tegelijk zijn diepste tragiek: hij was een groot satiricus onder een regime zonder gevoel voor humor. Veel van zijn werken werden in Rusland pas na de glasnost en perestrojka van Gorbatsjov uitgegeven, een halve eeuw na zijn dood. Aan zijn meesterwerk, *Master i Margarita*, werkte hij van 1928 tot